

La tafona

(ALDC, V, 996. La tafona)

El concepte conté el “molí que mol les olives reduint-les a pasta per a obtenir-ne l’oli” (DIEC) i es realitza en aquests significants: *tafona*, *molí d’oli*, *trull* i *almàssera*. *Tafona* (s. XVII) deriva de l’ar. andalusí ATTAḤŪNA < cl. ṬAḤŪNA ‘molí’, de l’arrel ṬAḤANA ‘moldre, capolar’, i és congènere del cast. *tahona* (s. XIII) (on també vol dir ‘forn de pa’), que ha passat, com a resposta puntual, al cat. *taona* 64 (cf. port. *atafona*).

Molí d’oli (s. XVII) té un primer component, *molí* (< MOLĪNU), i un determinant, *d’oli*, relatiu a la funció de la tafona, determinant que pot variar: *molí d’oliva* 72, referent al producte que es mol; *molí de giny* 147, que designa la premsa de biga (*giny* ‘mitjà ideal per a aconseguir quelcom’ < GĒNIUS ‘divinitat que vetllava per cada persona; personalitat’ → ‘habilitat’ → ‘màquina’).

Trull (s. XIII) prové del llat. tardà *TRŌCLU (< TÖRCŪLUM ‘trull, molí d’oli’), der. de TÖRQUĒRE ‘retòrcer’ (var. ioditzada *trui* 22, 46, 50, 55, 59, 78, 83, 84).

Almàssera (s. XIV), de l’ar. andalusí ALMAṢṢĀRAH ‘premsa d’olives’ (cl. MAṢṢĀRAH ‘cup’); en cat. ha rebut una accentuació aberrant, reflex d’alguns dial. ar. mer. Coneix les var. *almàssena* 169, amb dissimilació de líquides; *armàssera* 179, 184, amb assimilació de bategants ([l]...[r]

> [r]...[r]) i ulterior dissimilació, i *asmàssera* 182, amb una altra dissimilació (com *arbre* > **asbre*); del tipus *almàssera*, es va generar *almàrsera* i *màrsera* 167, la primera per dilació de la bategant final, i la segona, a més, per pèrdua del segment inicial. Recordem que el cast. *almazara* (→ cat. *almassara* 135, 141, 189) manté l’accent originari de l’arab. Són mots més puntuals *torno* 100 (← cast., del llat. TORNUS), pel seu caràcter rotatiu, com un torn, i *fàbrica* 123 (< FABRICA), referit probablement a l’edifici on es fa l’oli; cal recordar que els noms anteriors poden designar també el lloc on es fa l’oli.

Si abordem l’aspecte geogràfic, *trull*, descendent del nom llat. TÖRCŪLUM, és propi de certes àrees del cat. central, l’eiv. i, abans, del mall. (“*Truy* [...] Molí para môlrer oliva”, Figuera, 1840; avui ‘moviment i soroll fort’, pel brogit que fa el trull) i men. (“*trui*, de fer oli. Almazara”, Febrer Cardona, v. 1830); en mall. va rebre la competència de l’arabisme *tafona*. El lexema compost *molí d’oli* és el que coneix més gran extensió per la seva transparència semàntica, mentre que un altre arabisme, *almàssera*, s’ha imposat en val. central i meridional.

Són mots normatius *tafona*, *trull*, des del DOrt, 1917; *molí d’oli*, *almàssera*, des del DG₁, 1932.

